

Bibel 2024 – en finsliping av Bibel 2011

Innhold

Bibel 2024 – en finsliping av Bibel 2011	1
Ordet.....	3
Innledning	4
Bibel 2024 og kirkens liturgi	4
Herrens bønn er uendret.....	5
Nattverdens innstiftelsesord er uendret	5
Fra «gå fortapt» til «gå tapt» i Joh 3,16.....	6
Fra «lovet være» til «velsignet er» i 1 Pet 1,3	6
Nye utfordringer i Bibel 2024 som lese- og prekentekster	7
Et språk som berører.....	7
Slave-metaforen.....	7
Kroppen og kjøttet.....	7
Bakgrunn og prinsipper for Bibel 2024	8
Søkelys på Det nye testamentet.....	8
Prinsippene.....	9
Tekst og temaer i revisjonen.....	9
Ny kildetekst	9
Respons	9
Overgripende problemstillinger NT	10
Tekstkritikk.....	10
Kristologiske tekster	12
Fra «Messias» til «Den salvede».....	13
Fra «gå fortapt» til «gå tapt».....	13
Mer bruk av ordet «slave»	14
Ordet blir «kjøtt»	20

Et mer kroppsnært språk – «evnukk».....	23
Fra «hedninger» til «folkeslag»	24
Bruken av «jøde» i Johannes-evangeliet.....	24
Fra «Skriften» til «skriftene»	25
Overgripende problemstillinger GT/NT	28
Inkluderende språk	28
Å velsigne Gud.....	28
Fra «soningssted» til «soningslokk»	30
Konklusjon	31
Mysterium	33

Ordet

Du ord som satte klodene i spinn,
som sveipet over dypet i Guds vind,
du ord som kalte lyset frem fra mørket,
som samlet hav, fikk landjord til å tørke,
som lot en duggvåt hage vokse frem
og himmelhvelv bak hav, og fylte dem
med liv, så alt som lever fikk et hjem!

Du trådte ut på menneskenes jord
og lot ditt ord ta form i deres ord.
Et spedbarn gråter i den mørke stallen.
En barnestemme spør i tempelhallen.
I vinden ved Genesaret: Følg meg!
Ved synagogens bokrull: Det er jeg!
Et ord, og hav og stormvind legger seg.

Du trår på skjulte stier i mitt sinn.
I dypet bak det dunkle går du inn.
Du bærer nøklene til hjertets dører.
Ditt ord er kjøtt og blod, og det berører.
I dypet av meg vekker det en gråt.
Du legger deg og sover i min båt.
Du trår på havet uten å bli våt.

Det er vårt kall å romme dette ord
og så det ut på menneskenes jord,
et ord i svakhet, viet til å falle
og til å oppstå og bli alt i alle.
Du er atomers bærekraft. Du er.
I kjærlighetens taushet er du nær,
og i en kropp forkledd i tiggerklær.

Innledning

Dette dokumentet er ment som en ressurs og kan gjerne leses selektivt. Dokumentet er forfattet av tidligere seksjonsleder for bibeloversettelse i Bibelselskapet Hans-Olav Mørk i september 2023, etter forespørsel fra Bibelselskapets generalsekretær Øyvind Haraldseid. Dokumentet bygger på en PPT-presentasjon som 18. oktober 2022 ble vist for Den norske kirkes bispemøte. Presentasjonen under bispemøtet var ved Jorunn Økland, leder for Bibelselskapets oversettelsesutvalg (OU).

I dette dokumentet kommer først en presentasjon av tekster med høy liturgisk relevans, deretter noen viktige endringer som vil utfordre forkynnere og trosopplærere. Så følger en kort redegjørelse for hovedprinsippene i revisjonsarbeidet. Hoveddelen er en grundigere presentasjon av sentrale revisjonsmomenter. Denne bolken starter med NT-teksten. Deretter følger momenter som gjelder både GT og NT. Presentasjonen begrunner endringene og gir deretter innspill til fortolkning av de nye tekstene.

Dokumentet har seks vedlegg. Vedlegg 1–4 inneholder sammenligninger av tekstene til Bibel 2011 og 2024 på begge målformer. I dokumentene er alle nye ord i Bibel 2024 markert med rødt. Teksten fra Bibel 2011 som er erstattet, står i margnoter. Vedl. 5–6 er supplerende kommentarer til dokumentet. Tekstene i vedleggene er skrevet av Jorunn Økland og har tidligere vært publisert i forkortet form.

I arbeidet med Bibel 2011 var målet en tekst som både lå nærmere kildeteksten og nærmere det norske språket. Dette har også vært målet for den reviderte teksten, som har fått navnet Bibel 2024. Derfor kan den best beskrives som en finsliping av Bibel 2011. Teksten til Bibel 2024 ble vedtatt av Bibelselskapets styre 5. februar 2023. Målet med dette dokumentet er altså ikke å si at det fortsatt er mulig å endre teksten før publisering. Samtidig er Bibelselskapet alltid mottakelig for respons. Bibelen er en levende tekst, og bibeloversettelse er et arbeid på gang. Derfor tar Bibelselskapet all respons med videre til arbeidet med nye oversettelser. Bibelselskapet ønsker også å informere om sine bibeloversettelser, og tar gjerne imot forespørsler om å formidle kunnskap om den nye bibelteksten til kirkens forkynnere og trosopplærere.

Bibel 2024 og kirkens liturgi

Kirkens gudstjeneste er møtestedet mellom Bibelens tekster, kirkelig tradisjon og menneskers livserfaring. Liturgiarbeidet er en smeltedigel der det liturgiske språket blir hamret ut til et bærekraftig verktøy i møtet med det hellige. I Den norske kirke har nye bibeloversettelser naturlig ført til endringer i det liturgiske språket. Slik var det da NO78 kom. Også Bibel 2011 førte til endringer i Den norske kirkes liturgier, som ble revidert samtidig. Hva med Bibel 2024? Har det skjedd endringer der som kaller på nye vurderinger av Den norske kirkes liturgier?

Herrens bønn er uendret

Da Bibelselskapet ba om respons på Bibel 2011 fra kirkelige ledere i forkant av revisjonen, var det stor enighet om at teksten var god. Oversettelsen er i utstrakt bruk i de fleste norske kirkesamfunn. Det var også enighet om at alle forbedringer av bibelteksten ville bli godt mottatt. Men på ett punkt ble Bibelselskapet bedt om å vise forsiktighet, nemlig i formuleringen av Herrens bønn eller «Vår Far», Matt 6,9–13. Den nye ordlyden har fått stort gjennomslag i kirkene, men det har tatt tid. En ny ordlyd nå ville bli opplevd som svært utfordrende.

Da Bibel 2011 ble til, måtte Bibelselskapet vurdere om Herrens bønn av pedagogiske hensyn skulle bli stående uendret, eller om den av prinsipielle grunner skulle revideres på lik linje med resten av teksten. Bibelselskapets oversettelsesutvalg (OU) bestemte da at teksten måtte revideres på linje med den øvrige teksten. Dette førte til nye formuleringer i flere av leddene i bønningen. I arbeidet med Bibel 2024 har all respons på teksten i Herrens bønn blitt vurdert av samme prinsipielle grunner, på linje med de øvrige revisjonsmomentene. Men det har ikke kommet fram forslag til nye formuleringer som OU har kunnet gå god for. Herrens bønn i 2024-Bibelen er derfor uendret i forhold til Bibel 2011.

I Matt 6,13b inneholder teksten en tekstkritisk utfordring. Den avsluttende lovprisningen finnes ikke i de eldste manuskriptene, og er derfor utelatt i den tekstutgaven som ligger til grunn for NT-revisjonen, Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece*, 28. utgave (NA28). OU har denne gangen vedtatt at Bibel 2024 tekstkritisk sett skal ligge nærmest mulig NA28, og stemte derfor for å sette v. 16b i fotnote. Bibelselskapets styre ønsket imidlertid at hele den liturgiske Herrens bønn skulle stå i løpende tekst. Slik er det derfor blitt, men lovprisningen er markert med hakeparenteser og en fotnote. Disse og flere nye tekstkritiske tegn er innført til erstatning for de tegnene som ble brukt i Bibel 2011. Mer om dette i avsnittet om tekstkritikk nedenfor.

Nattverdens innstiftelsesord er uendret

I Bibel 2011 ble ordet «kropp» innført i stedet for «legeme» i nattverdens innstiftelsesord. Dette ordet er fortsatt under innarbeidelse, og i den nyeste liturgirevisjonen har også «beger» kommet inn og erstattet «kalk». Begge deler oppleves som en språklig tydeliggjøring. Endringen til «kropp» var i tråd med prinsippene om konkordans i Bibel 2011. I NO78/85 hadde alle andre kropp, bare Jesus hadde «legeme». Men samme greske ord lå til grunn, gr. *sōma*. De synoptiske evangeliene og evangeliet etter Johannes bruker litt ulike termer for å betegne Jesu kropp i sine nattverdtekster. I kap. 6 bruker Johannes-evangeliet ordparet gr. *sarx*, «kjøtt», og gr. *haima*, «blod». Både i NO78/85 og i Bibel 2011 ble gr. *sarx* i dette kapittelet oversatt med «kropp». I Bibel 2024 er gr. *sarx* nå oversatt med «kjøtt». Betyr det at nattverdteksten bør endres på dette punktet? Nei. Både i de synoptiske evangeliene og hos Paulus brukes gr. *sōma*, «kropp», i de

tekstene som ligger til grunn for nattverdens innstiftelsesord i Den norske kirkes liturgier (jf. Matt 26,26–29, Mark 14,22–25; Luk 22,15–20; 1 Kor 11,23–25). Det betyr at nattverdens innstiftelsesord ikke bør endres på grunn av endringen i Johannes-teksten, men beholdes uendret med bruk av «kropp». Mer om begrunnelsen for Johannes-oversettelsen følger nedenfor.

Fra «gå fortapt» til «gå tapt» i Joh 3,16

For så høyt har Gud elsket verden at han ga sin Sønn, den enbårne, for at hver den som tror på ham, ikke skal gå tapt, men ha evig liv.

For så elska Gud verda at han gav Son sin, den einborne, så kvar den som trur på han, ikkje skal gå tapt, men ha evig liv.

Joh 3,16 brukes som innledning både i dåps- og begravellesliturgien. Ordlyden til Joh 3,16 er i Bibel 2024 endret fra «gå fortapt» til «gå tapt». Begrunnelsen er at «gå tapt» ligger tettere på den semantiske grunnbetydningen som verbet gr. *apollymi* har i denne konteksten. Ordet oversettes andre steder med bl.a. «bli mistet» eller «gå til grunne». Formuleringen «gå fortapt» er en arv fra bibeltradisjonen etter Luther, som i sin 1522-utgave av NT brukte «verloren werden». I dag ville vi oversatt dette tyske uttrykket nettopp med «bli mistet» eller «gå tapt». Mer om oversettelsen av Joh 3,16 nedenfor.

Fra «lovet være» til «velsignet er» i 1 Pet 1,3

Velsignet er Gud, vår Herre Jesu Kristi Far, han som i sin rike miskunn har født oss på ny til et levende håp ved Jesu Kristi oppstandelse fra de døde ...

Velsigna er Gud, vår Herre Jesu Kristi Far, han som i si store miskunn har fødd oss på nytt til ei levande von ved Jesu Kristi oppstode frå dei døde!

Ordet «velsigne» er allerede brukt i Den norske kirkes liturgi som uttrykk for menneskers lovprisning av Gud, slik som i Bibel 2011. I offertoriet ved innledningen til nattverden heter det: «Velsignet er du, Gud. Din er jorden og alt som fyller den. Av ditt eget gir vi deg tilbake.» Denne bruken av det gr. verbet *eulogein* finner vi også i 1 Pet 1,3, som siteres både i dåps- og begravellesliturgien. I Bibel 2011 ble formularet «Lovet være Gud» beholdt i denne teksten og et par andre steder. I Bibel 2024 er oversettelsen av gr. *eulogein* med «velsigne» gjennomført. I Bibel 2011 søkte OU å ha et vidt spekter av begreper på nynorsk. Derfor ble både «von» og «håp» brukt. I 1 Pet 1,3 er «von» beholdt fra Bibel 2011.

Nye utfordringer i Bibel 2024 som lese- og prekentekster

Et språk som berører

Bibel 2011 ble formet gjennom et samarbeid mellom mange av våre fremste bibelforskere og forfattere. Det tilførte bibelteksten litterære kvaliteter som har gitt teksten slitestyrke og bidratt til at den er i utstrakt bruk. Det gode bibelspråket er bevart i Bibel 2024. Utfordringene i den nye bibelteksten kommer først og fremst fra nye begreper. I all hovedsak gjelder det tekster i NT, og språklig sett har tekstene gjennomgående blitt klarere. Debattene i media har vist at de også blir opplevd som mer utfordrende.

Bibelens kildetekster snakker på en utfordrende måte om krevende problemstillinger i forhold til Gud og et bredt spekter av livserfaring. Da må Bibelen også ha et språk i oversettelse som er så klart og fullt av nødvendige mothaker at det utfordrer. Bare da kan mennesker bli dratt inn i den store samtalen som er på gang i Bibelen: Hva er det å være et menneske? Hvem er Gud, som har skapt oss til å være mennesker?

Poet og bibeloversetter Paal-Helge Haugen har sagt at om en hellig tekst blir for tilvant, blir den usynlig. Det eneste den skaper, er en behagelig følelse av høytid. – Nokon må ta frå oss denne kjensla og konfrontera oss med teksten slik han verkeleg er, sa Haugen. Fordi det er slik, må bibelteksten stadig oversettes på nytt til et språk som berører. En mer uttrykkskraftig bibeltekst er ikke et problem. Først og fremst er det en mulighet til fornyelse av kirkens forkynnelse og undervisning. Her er to endringer som utfordrer.

Slave-metaforen

Bruken av slave-metaforikk er ikke ny i Bibel 2024, men den er blitt tydeligere og mer framtrødende. I lignelsene brukes «slave» gjennomgående for gr. *doulos* der Bibel 2011 hadde «tjener». Gjennom dette har bibeltekstens opprinnelige kontekst fått sterkere gjennomslag i oversettelsen. Det er et faktum at slave-instituttet var omfattende og viktig i antikkens gresk-romerske samfunn. Mange av de første kristne var slaver eller hadde erfaring fra menneskehandel. Da var det avgjørende viktig at Jesus selv hadde identifisert seg både med slaven og tjeneren i sin egen samtid. Hva betydde det for disse menneskenes selvforståelse? Dette er et svært viktig tema med stor relevans også i vår egen tid og vårt eget samfunn, der menneskehandel fortsatt er en erfart virkelighet for mange mennesker, selv om den ofte er mindre synlig på overflaten.

Kroppen og kjøttet

Kjøttet, den kroppslige dimensjonen ved det å være menneske, ble tydeligere i bibelspråket i Bibel 2011. Men noe av metaforikken traff ikke helt mål da begrepet gr. *sarx* i noen

sammenhenger, nemlig der hvor Paulus bruker gr. sarx som metafor for det selvopptatte og destruktive begjæret, ble oversatt med «kjøtt og blod». Nå er metaforen med «kjøttet» blitt gjennomført i disse tekstene. Gjennom bruken av begrepet «kjøttet» i litteratur og media, bl.a. i boktittelen *Men størst av alt er begjæret. Kjøttets higen i liv og litteratur* av Sissel Gran, ser vi at denne bibelske metaforen begynner å få gjennomslag i språket.

Gjennom arbeidet med kjøtt-metaforen ble OU også konfrontert med bruken av gr. sarx som inkarnasjons-ord, både hos Paulus (Rom 8,1–3) og Johannes (Joh 1,14; 6,46–58). Det er en nødvendig sammenheng mellom at Gud «sendte sin egen Sønn – i samme skikkelse som syndig kjøtt og på grunn av synden – og holdt dom over synden i kjøttet» (Rom 8,3) og at «Ordet ble kjøtt og tok bolig iblant oss» (Joh 1,14). Dette står også i sammenheng med det Jesus sier i Joh 6: «Jeg er det levende brød som er kommet ned fra himmelen. Den som spiser av dette brødet, skal leve til evig tid. Og det brødet jeg vil gi, er mitt kjøtt, som jeg gir til liv for verden.» Denne sammenhengen – utfordrende og anstøtelig som den er – må formidleren ha med i tankene når Johannes-prologen skal leses fra prekestolen 1. juledag med denne nye metaforen midt i teksten. Det vil gi en mulighet til å understreke den fysiske og kroppslige siden ved inkarnasjonen – nettopp at ordet blir «kjøtt». I vår kultur og samtid blir det fysiske og kroppslige ved det å være menneske, framhevet på godt og vondt. At Gud i Kristus tar del i våre kroppslige erfaringer, er et budskap med stor sprengkraft og rekkevidde.

Bakgrunn og prinsipper for Bibel 2024

Søkelys på Det nye testamentet

NT ble oversatt først i Bibel 2011-prosjektet. Forfatterne Hanne Ørstavik og Paal Helge Haugen gjorde et stort arbeid med å gå gjennom tekstene til NT 2005 og gi skriftlig respons seint i prosessen. Den erfaringen viste Bibelselskapet at forfatterne burde vært med fra starten av. Slik ble det i arbeidet med GT-teksten. Før Bibel 2011 ble utgitt, ble NT gjennomgått på nytt i lys av det store arbeidet oversettelsesteamene og de skjønnlitterære forfatterne hadde gjort med GT. Likevel har senere respons fra ulike instanser gjort det klart at det var et forbedringspotensial, spesielt i NT-delen av Bibel 2011. Da Bibelselskapet høsten 2019 spurte et bredt utvalg av kirkeledere og professorer i bibelfag om hva de mente om Bibel 2011, var det stor enighet om at det er en svært god oversettelse. Fra bibelfaglig hold ble det likevel pekt på noen svakheter, særlig i NT-oversettelsen. Revisjonen har derfor satt søkelys på NT spesielt. I GT er det skjedd enkelte, men langt færre endringer. På grunn av arbeidsmåten i Bibel 2011-prosjektet ble bokmål og nynorsk NT-tekst noen ganger formulert ut fra ulike tolkninger av tekstene. Noen av endringene i Bibel 2024 NT er tilnærminger mellom bokmål og nynorsk tekst.

Prinsippene

I de forente bibelselskap (UBS) er det to overordnede prinsipper for bibeloversettelse:

1. Alle bibeloversettelser skal skje med utgangspunkt i de beste og mest oppdaterte utgavene av kildetekstene.
2. Oversettelsesarbeidet skal skje på grunnlag av forsvarlig, faglig begrunnet bibelfortolkning.

«Nærmere kildeteksten. Nærmere det norske språket.» Det var målet med oversettelsen av Bibel 2011, og det har også vært målet for arbeidet med Bibel 2024. Samme prinsipper som til Bibel 2011 er også fulgt i arbeidet med Bibel 2024:

- *å skape en mer konkordant oversettelse*, dvs. å følge ordvalg og syntaks tettere
- *å ta vare på bibeltekstens metaforer*, dvs. å gjenskape bildespråket
- *å innføre større språklig pregnans*, dvs. å bruke færre forklarende omskrivninger
- *å legge vekt på rytme og stilpreg*, dvs. å gjenskape litterær stil og struktur
- *å modernisere språket*, dvs. å bruke et språk som kommuniserer nært og direkte
- *å bruke et kjønnsinkluderende språk*, dvs. et språk som ikke tilslører kjønnsinkluderende trekk i kildeteksten
- *å vise troskap mot en fremmed kultur*, dvs. å hente fram momenter i teksten som gjør kulturelle forhold i tekstens opprinnelige kontekst synlig

Tekst og temaer i revisjonen

Ny kildetekst

Siden 2011 har det kommet en ny, revidert utgave av den greske NT-teksten: Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece*, 28. opplag (NA28). Arbeidet med Editio Critica Major (ECM) er fullført i de katolske brevene. Resultatet er innarbeidet i tekstgrunnlaget til den allmenne delen av brevlitteraturen (Jakobs brev til og med Judas' brev) også i NA28. Bibel 2011-teksten hadde NA27 som utgangspunkt. Det ble også gjort enkelte tekstkritiske vurderinger som avvek fra NA27 ved at noen senere varianter ble tatt inn og markert med stjerne (*) innledningsvis og bollepunkt (●) til slutt. Bibelselskapets styre vedtok etter råd fra OU at den nye ordlyden i NA28 skulle ligge til grunn for Bibel 2024. Det ble også vedtatt at tekstinnholdet i Bibel 2024 skulle tilsvare tekstinnholdet i den nye utgaven av gresk NT-tekst som helhet. Dette har fått følger både for ordlyden i løpende tekst som helhet og for noteapparatet i Bibel 2024.

Respons

OU gjennomgikk et omfattende responsmateriale fra ulike respondenter og laget en prioritert rekkefølge av momenter som skulle gjennomgås. Nedenfor følger en grundigere redegjørelse for

de viktigste momentene. I tillegg til de punktene som nevnes nedenfor, har det skjedd mindre endringer i en rekke enkelttekster. Det har også skjedd en tilnærming mellom bokmål og nynorsk i en rekke tekster. På grunn av arbeidsformen under NT-arbeidet i Bibel 2011 bygget tekstene på de to målformene noen steder på ulik fortolkning av kildeteksten. Dette er nå justert, slik at tekstene i større grad svarer til hverandre. Normeringen er fortsatt moderat på begge målformer.

De viktigste punktene i responsen fra bibelfaglige miljøer er begrunnet ut fra nyere forskning, for eksempel oversettelsen av kristologiske tekster (f.eks. Rom 1,3; Kol 1,15) og oversettelsen av ulike typer terminologi (f.eks. gr. eunouchos, «evnukk», og gr. doulos, «slave»). Alle bidrag til en klarere forståelse av bibeltekstens innhold og funksjon i sin opprinnelige kontekst er viktige og må vurderes når Bibelen skal gjenoversettes. Derfor har Bibelselskapet ønsket denne responsen velkommen og tatt den opp til vurdering under arbeidet med Bibel 2024. I 2021 ble det også holdt to digitale fagseminarer der en rekke forskere ble invitert til å presentere sine synspunkter og respondere på forslag til nye formuleringer av Bibel 2011-tekster som de hadde kommentert.

Overgripende problemstillinger NT

Tekstkritikk

Tidlig variant, markert i Bibel 2024

Matt 20,30

Ved veien satt to blinde, og da de fikk høre at Jesus gikk forbi, ropte de: «Ha barmhjertighet med oss, 'Herre,' du Davids sønn!»

Sen tekst, markering i Bibel 2024

Luk 23,34

[Men Jesus sa: «Far, tilgi dem, for de vet ikke hva de gjør.»] Så kastet de lodd om klærne hans og delte dem mellom seg.

Det overordnede prinsippet for Bibel 2024 har vært at oversettelsen skal følge de hebraiske og greske kildetekstene så nært som mulig. Teksten i NT følger nå NA28 tett. Noen sene tekster er der beholdt i løpende tekst og markert med klammer, noen er satt ned i fotnoter, men ikke alle. NA28 har beholdt i løpende tekst noen sene tekster som har vært viktige i fortolkningshistorien, for eksempel historien om kvinnen som ble grepet i ekteskapsbrudd (Joh 7,53–8,11) og Jesu bønn om å tilgi dem som korsfestet ham (Luk 23,34a). Bibel 2011 har vært kritisert for å ta enkelte senere teksttillegg som står i fotnote i NA27 inn i løpende tekst, og for å markere dem for

dårlig. Mange av disse er nå satt ned i fotnoter og tekststrømmene markert med et tegn (†) i teksten. I tillegg er halvklatmer (†) og helklammer ([]) innført i den nye standardutgaven. Dette synliggjør at NT-teksten vi oversetter, er en sammenstilt tekst, basert på et stort antall manuskripter. Det bør ikke skape unødvendig usikkerhet om tekstens troverdighet, tvert imot viser det at teksten som helhet er uvanlig godt bevitnet, bedre enn noen annen antikk tekst vi kjenner.

Særegent for Bibel 2024 er at lovprisningen i Herrens bønn, Matt 6,13b, fortsatt står i løpende tekst, det samme gjør dåpsverset i Apg 8,37. De står der etter vedtak i Bibelselskapets styre, som i disse konkrete sakene gikk imot OUs votum. Begge tekstene står nå i klammer i standardutgaven, begge er tekster med stor liturgisk relevans, og begge står i fotnote i NA28. Begge tekstene er likevel tidlig bevitnet, doksologien i Didache 8,2 og dåpsbekjennelsen hos Ireneus i Adv. Haer III.xii.8.

Matt 6,13

Og la oss ikke komme i fristelse, men frels oss fra det onde. [For riket er ditt og makten og æren i evighet. Amen.]

Fotnote: 6,13 *For riket er ditt ... Amen.* Den siste delen av verset mangler i de eldste håndskriftene.

Og lat oss ikkje koma i freisting, men frels oss frå det vonde. [For riket er ditt og makta og æra i all æve. Amen.]

Fotnote: 6,13 *For riket er ditt ... Amen.* Den siste delen av verset manglar i dei eldste handskriftene.

Apg 8,36-37

36 Mens de kjørte langs veien, kom de til et sted hvor det var vann, og hoffmannen sa: «Se, her er vann. Hva er til hinder for at jeg blir døpt?» 37 [Filip svarte: «Hvis du tror av hele ditt hjerte, kan det skje.» Da sa han: «Jeg tror at Jesus Kristus er Guds Sønn.»]

Fotnote: 8,37 *Filip svarte ... Guds Sønn* Teksten mangler i de eldste håndskriftene.

36 Medan dei køyrde frametter vegen, kom dei til ein stad der det var vatn, og evnukken sa: «Sjå, her er vatn. Kva er til hinder for at eg blir døypt?» 37 [«Trur du av heile ditt hjarte, så kan det gjerast», sa Filip. «Eg trur at Jesus Kristus er Guds Son», svara han.]

Fotnote: 8,37 *Trur du ... svara han.* Teksten manglar i dei eldste handskriftene.

Kristologiske tekster

Joh 1,18

Ingen har noen gang sett Gud, men den enbårne Gud, som er i Fars favn, han har vist oss hvem han er.

Ingen har nokon gong sett Gud, men den einborne Gud, som er i fanget til Far, han har synt oss kven han er.

Kol 1,15

Han er den usynlige Guds bilde, all skapnings førstefødte.

Han er biletet av den usynlege Gud, all skapnings førstefødde.

Språkvalg og syntaks i kildeteksten er blitt gjenskapt tydeligere i de kristologiske tekstene i Joh 1,18, Kol 1,15 og Rom 1,1–4. I Joh 1,18 finner vi det gr. uttrykket monogenēs theos, «den enbårne Gud», som i Bibel 2011 ble oversatt mer ordrikt: «den enbårne, som er Gud».

Betydningen av genitivsforbindelsen i Kol 1,15 er omstridt, men å oversette med genitiv på norsk reiser spørsmålet om hva termen «førstefødt» egentlig innebærer, og det er et viktig spørsmål her. Flere forskere ser i denne teksten en midrasj over 1 Mos 1,1. På hebr. står det «be reshit bara elohim», «i begynnelsen skapte Gud», men hebr. reshit brukes ikke bare for å betegne begynnelsen på noe, det brukes i andre tekster som betegnelse på førstegrøden, og i 5 Mos 21,17; Sal 78,51 og 106,36 om den førstefødte. Ordet brukes også i Ordspr 8,22 om Visdommen. 1 Mos 1,1 kan altså leses slik: Ved den førstefødte skapte Gud himmelen og jorden. Det går også en tematisk forbindelse herfra til Visdommens rolle ved skapelsen i Ordspr 8,22, der hebr. reshit betegner Visdommen som Herrens første anskaffelse eller frambringelse, på hebr. brukes verbet qanah, som har en videre betydning enn hebr. bara, «skape» eller hebr. asah, «lage». Termen kan også vise til svangerskap og fødsel, jf. 1 Mos 4,1.

Rom 1,3-4

3 Det er evangeliet om hans Sønn, Jesus Kristus, vår Herre, kommet som menneske av Davids ætt, 4 ved helligets Ånd erklært som Guds Sønn med makt ved oppstandelsen fra de døde.

3 Det er evangeliet om hans Son, Jesus Kristus, vår Herre, komet som menneske av Davids ætt 4 og erklært ved heilagdoms Ande som Guds Son med makt ved oppstoda frå dei døde.

I og med at revisjonen har vært begrenset til enkelte temaer og tekster, har det ikke vært noen gjennomgripende bearbeidelse av språket. Men de reviderte tekstene ligger som oftest tettere på den litterære strukturen i kildeteksten enn i Bibel 2011. Et eksempel er Rom 1,3–4, der uttrykket «stadfestet som Guds mektige Sønn» i Bibel 2011 er erstattet med «erklært som Guds

Sønn med makt» i Bibel 2024. Med dette imøtekommer vi blant annet kritikken fra nyere forskning om at Bibel 2011 i for stor grad gjenspeiler en senere kristologi i enkelte tekster. På dette stedet arvet Bibel 2011 en problematikk fra NO78, nemlig uttrykket «Guds mektige Sønn». Å si at Jesus Kristus ble «innsatt som Guds mektige Sønn», som i NO78, lyder mer adoptiansk enn den greske teksten gir grunnlag for. Uttrykket «stadfestet som Guds mektige Sønn» i Bibel 2011 kan på den annen side virke som en overbetoning av kontinuiteten i Jesu liv, som ser bort fra bevegelsen ned gjennom inkarnasjon og lidelse fram til oppstandelse og opphøyelse, jf. den tidlige kristologiske hymnen i Fil 2,6–11. Verbet gr. horizein handler om å «avgrense» eller «definere», som i denne sammenhengen også kan gjengis med «utpeke» eller «erklære», mens det norske ordet «innsette» korresponderer bedre med andre greske ord som brukes om en formell innsettelse av en prest eller en konge, f.eks. gr. kathistēmi (Sal 2,6 Septuaginta; Hebr 5,1), gr. histēmi (1 Krøn 9,22 Septuaginta), gr. basilevein (2 Kg 3,1 Septuaginta), gr. tithēmi (Hebr 1,2). Uttrykket «erklært som Guds Sønn med makt ved oppstandelsen fra de døde» er tettere på den greske teksten, og gr. en dynamei, «med makt», kan stå både til verbet «erklære» og til nomenet «Sønn». Dette avsnittet i Bibel 2024 er blitt både en mer konkordant og en mer åpen tekst.

Fra «Messias» til «Den salvede»

Luk 2,11

I dag er det født dere en frelser i Davids by; han er Den salvede, Herren.

I dag er det fødd dykk ein frelsar i Davids by. Han er Den salva, Herren.

Bibel 2011 ble kritisert for å oversette gr. christos i evangeliene med «Messias», et ord som reflekterer det arameiske språket «bak» den greske NT-teksten, men som bare finnes to steder i den greske teksten, begge som transkripsjoner i evangeliet etter Johannes (Joh 1,41; 4,25). Det hebraiske ordet mashiach er som regel oversatt med «salvet» i GT. I Septuaginta oversettes hebr. mashiach nettopp med gr. christos. I Bibel 2024 er gr. christos som regel oversatt med «Den salvede» i evangelietekster der forbindelsen med GTs symbolverden er viktig, slik som i Juleevangeliet. I brevlitteraturen, der gr. christos er brukt både som navn og som tittel, brukes fortsatt «Kristus» gjennomgående som oversettelse.

Fra «gå fortapt» til «gå tapt»

Joh 3,16

For så høyt har Gud elsket verden at han ga sin Sønn, den enbårne, for at hver den som tror på ham, ikke skal gå tapt, men ha evig liv.

For så elska Gud verda at han gav Son sin, den einborne, så kvar den som trur på han, ikkje skal gå tapt, men ha evig liv.

Joh 3,16 er Bibelens mest kjente vers. Her blir målet med Guds kjærlighet, som han ga oss gjennom «sin Sønn, den enbårne», tydelig: at hver den som tror på ham, skal ha evig liv. Men hva er egentlig motsetningen? Bak uttrykket «gå fortapt» i Bibel 2011 ligger det greske verbet *apollymi*. Ordet brukes mer enn 90 ganger i NT, og kan ha flere betydninger. I klassisk gresk betyr det «drepe» eller «ødelegge», men også «miste». I passiv «bli ødelagt» eller «gå til grunne». I NT får ordet også en teologisk betydning, som bygger på den konkrete: «miste» eller «bli mistet» (en mynt, en sau og en sønn); «bli ødelagt», «gå til grunne» (vinsekker, forgjengelig gull); «gå under» (med båt). I teologisk forstand, særlig hos Paulus og Johannes, betyr ordet å være uten Gud – her og nå, og i all evighet – i motsetning til å ha evig liv hos Gud – her og nå, og i all evighet. Dypest sett handler altså «å gå fortapt» om et relasjonsbrudd, om å «gå tapt» for Gud. Det var også dette som lå i Luthers oversettelse av gr. *apollymi*: «verloren werden» som i dansk og norsk bibelspråk ble til «gå fortapt», det vil si «bli mistet».¹ Andre tekster beskriver konsekvensene av å gå tapt for Gud. En av dem er fortellingen om Lasarus og den rike mannen (Luk 16,19–31). Den rike ignorerer den fattige Lasarus, og etter døden blir rollene snudd. Lasarus får trøst hos Gud, den rike er borte fra Gud, og det gjør vondt. Den rike ser at han tok feil, men nå er det ingen vei tilbake. Å ha evig liv hos Gud er både å være medmenneske og å ha håp. Å «gå tapt» for Gud ser ut til å innebære en evig og bevisst opplevelse av det motsatte. Det er et uttrykk fylt av sorg og forspilte muligheter.

Mer bruk av ordet «slave»

Matt 24,45-47

Hvem er da den tro og kloke slaven som herren har satt over de andre husslavene for å gi dem mat i rett tid? 46 Lykkelig er den slaven som herren finner i arbeid med dette når han kommer tilbake! 47 Sannelig, jeg sier dere: Herren skal sette ham over alt han eier.

Kven er den trugne og kloke slaven som herren har sett over husslavane sine for å gje dei mat i rett tid? 46 Lukkeleg er den slaven som herren finn i arbeid med dette når han kjem tilbake! 47 Sanneleg, eg seier dykk: Herren skal setja han over alt det han eig.

To ord på ulike språk kan ikke alltid tilsvare hverandre. Ord får mening ut fra sammenhengen, og noen ganger må flere ord brukes for å oversette ett og samme ord fra gresk eller hebraisk. Et

¹ Alfo hatt Gott die wellt geliebt/ das er feynen eynigen fon gab/ auff das alle die an yhn glewben/ nicht verloren werden/ fondern das ewige leben haben. Hentet 25 09 23 fra file:///C:/Users/hamo_20160236/Downloads/luther_septembertestament_1522.html.

eksempel er ordene «slave» og «tjener». I Det gamle testamentet er ett og samme hebraiske ord, ebed, oversatt med «slave» der det brukes om sosial status og «tjener» der det brukes om å ha Gud som Herre. Oversettelsen av hebr. ebed i GT er ikke endret i Bibel 2024. I Septuaginta er hebr. ebed oversatt med ulike termer, først og fremst gr. doulos og i tillegg pais, paidiskē og oiketēs. I GTs deuterokanoniske bøker brukes også gr. therapōn. Ulike oversettere bruker ulike begreper. I NT brukes de samme begrepene som i Septuaginta for å betegne en slave, mens et annet (gr. diakonos) brukes for å betegne en «tjener». Gr. therapōn forekommer kun en gang, for å betegne Moses som «Herrens tjener» (Hebr 3,5).

Gr. doulos oversettes i NT-delen av Bibel 2011 på samme måte som hebr. ebed i GT-delen: Der ordet refererer konkret til sosial status, brukes «slave». Når det brukes i lignelsene eller som metafor for gudsforholdet, oversettes det i de fleste tilfeller med «tjener». Nyere forskning har vist at betydningen «slave» er mer sakssvarende mange steder der «tjener» ble brukt i Bibel 2011 NT. Derfor er ordet «slave» kommet inn flere steder i Bibel 2024, også som metafor. Det er viktig å understreke to ting i den forbindelse: For det første må slave-begrepet i Bibelen tolkes i lys av sin bibelske kontekst. For det andre må slave-metaforen leses sammen med de andre metaforene og begrepene som brukes for å betegne kristne menneskers status i NT-tekstene.

Når ordet brukes utenfor sin bibelske sammenheng, gir det ofte assosiasjoner i retning slavehandelen i Amerika og alt den medførte av dehumaniserende vold, misbruk og undertrykkelse. Slavenes situasjon i antikken var sammenlignbar med dette. Også i antikken ble slaver ansett for å være sosialt døde og ikke likeverdige som borgere og medmennesker. De eide ikke seg selv. Men når mennesker med slavestatus ble med i kristne forsamlinger, fikk de en ny identitet ved å bli forent med Kristus gjennom troen og dåpen. Jesus refererte til seg selv både som «tjener» (gr. diakonos) og «slave» (gr. doulos, Mark 10,43–45). Han døde, men han sto opp til nytt liv. Gjennom å bli ett med den korsfestede og oppreiste «slaven» Jesus, fikk alle mennesker i de første menighetene et nytt liv og ble likestilt med alle andre: «Her er ikke jøde eller greker, her er ikke slave eller fri, her er ikke mann og kvinne. Dere er alle én i Kristus Jesus» (Gal 3,28). Her ligger også kimen til den senere kampen mot slaveriet. Dette er direkte overførbart til dagens ofre for menneskehandel og slaveri. På samme måte som slavebegrepet gir vonde assosiasjoner til slavetidens Amerika, gir forbindelsen til slaven Kristus en helt ny og grensesprengende selvforståelse, både hos etterkommerne etter de amerikanske slavene og hos offer for menneskehandel i dag. I USA gir dette motivet kraft til å kjempe for like rettigheter for alle. I menigheter i vår egen by gir motivet oppreisning og ny selvrespekt hos mennesker som har sluppet fri fra menneskehandel. Ordet «tjener» skaper ikke denne forbindelsen like tydelig.

De nytestamentlige forfatterne bruker også andre metaforer enn «slave», og mange ganger i kontrast til «slave»-metaforen, for å betegne kristne menneskers stilling og identitet. Det

paradoksale synspunktet hos Paulus er at den som er Kristi slave, samtidig eier barnets frihet og rettigheter i forhold til Gud som far (1 Kor 7,22; Gal 4,7). I denne sammenhengen gir ikke «slave»-metaforen assosiasjoner i retning vold og misbruk, men heller i retning forpliktelse og tilhørighet. Også enkelte slavers rolle i antikken som representanter for og betrodde medarbeidere hos sine eiere kan klinge med her (Matt 21,34; Luk 14,17; Jf. Judit 8,10). Det er ofte dette aspektet som framheves som begrunnelse for oversettelsen av gr. *doulos* med «tjener» i Bibel 2011 og tidligere bibeloversettelser. Men ordet «tjener» kan også gi villedende assosiasjoner i retning «tjenerskap» hos overklassen i nyere tid, med alt som det kan innebære. I forhold til slavenes rolle i antikken er ikke slike assosiasjoner helt sakssvarende. Slik er bruken av «slave» fordelt i hhv. Bibel 2011 og Bibel 2024:

Bibel 2011: 60 forekomster

- Evangeliene og Apg: 11 forekomster
- Paulus-brevene: 42 forekomster
- Katolske brev og Åp: 7 forekomster

Bibel 2024: 169 forekomster

- Evangeliene og Apg: 92 forekomster
- Paulus-brevene: 58 forekomster
- Katolske brev og Åp: 19 forekomster

Selv om slaveterminologien er blitt mer framtrødende i Bibel 2024, var den også tydelig til stede i Bibel 2011. Her er noen eksempler:

Matt 20,26

26 Men slik skal det ikke være blant dere. Den som vil bli stor blant dere, skal være tjeneren (gr. diakonos) deres, 27 og den som vil være først blant dere, skal være slaven (gr. *doulos*) deres.

26 Men slik skal det ikkje vera blant dykk. Den som vil bli stor mellom dykk, skal vera tenaren (gr. diakonos) dykkar; 27 og den som vil vera den første av dykk, skal vera slaven (gr. *doulos*) dykkar.

Apg 2,18

18 Selv over mine slaver (gr. *doulos*) og slavekvinner (gr. *doulē*) vil jeg i de dager øse ut min Ånd, og de skal tale profetisk.

18 Sjølv over slavane (gr. *doulos*) og slavekvinnene (gr. *doulē*) mine vil eg ausa ut min Ande i dei dagane, og dei skal tala profetord.

I Rom 6,16 ligger den nynorske teksten tettere på den gr. kildeteksten enn bokmålsteksten:

Rom 6,16

16 Vet dere ikke at når dere går i tjeneste (gr. paristanete heautous doulous) hos noen og adlyder ham, da blir dere hans slaver (gr. doulos)? Dere blir enten slaver under synden, og det fører til død, eller slaver under lydigheten, og det fører til rettferdighet.

16 Veit de ikkje at når de byd dykk fram som slavar (gr. paristanete heautous doulous) for nokon og lyder han, då er de verkeleg slavar under den som rår over dykk? De blir anten slavar under synda, og det fører til død, eller under lydningen, og det fører til rettferd.

I lignelsene i Bibel 2024 er gr. doulos nå gjennomgående oversatt med «slave» – som gir andre og nye bilder til ettertanke.

Matt 18,23–35

23 Derfor kan himmelriket sammenlignes med en konge som ville gjøre opp regnskapet med slavene sine. 24 *Da han tok fatt på oppgjøret, ble en ført fram som skyldte ham ti tusen talenter. 25 Han hadde ikke noe å betale med, og herren befalte at han skulle selges med kone og barn og alt han eide, og gjelden betales. 26 Men slaven kastet seg ned for ham og bønnfalte ham: 'Vær tålmodig med meg, så skal jeg betale deg alt sammen.' 27 **Da fikk herren inderlig medfølelse med denne slaven, slapp ham fri og etterga ham gjelden.

28 Utenfor møtte slaven en av de andre slavene, en som skyldte ham hundre denarer. Han grep fatt i ham, tok strupetak på ham og sa: 'Betal det du skylder!' 29 Men den andre falt ned for ham og ba: 'Vær tålmodig med meg, så skal jeg betale deg.' 30 Men han ville ikke. Han gikk av sted og fikk kastet ham i fengsel; der skulle han sitte til han hadde betalt gjelden.

31 Da de andre slavene så hva som skjedde, ble de dypt bedrøvet og gikk og fortalte herren sin alt som hadde hendt. 32 Da kalte herren ham til seg igjen og sa til ham: 'Du onde slave! Hele gjelden etterga jeg deg fordi du ba meg om det. 33 Burde ikke også du ha vist barmhjertighet mot din medslave, slik jeg viste barmhjertighet mot deg?' 34 *Og herren ble sint og overlot slaven til å bli mishandlet av fangevoktere til han hadde betalt hele gjelden.

35 Slik skal også min himmelske Far gjøre med hver og en av dere som ikke av hjertet tilgir sin bror.»

23 Difor kan himmelriket liknast med ein konge som ville gjera opp rekneskapen med slavane sine. 24 Då han tok til med oppgjeret, førte dei fram for han ein som var skuldig ti tusen talentar. 25 Han hadde ikkje noko å betala med, og herren baud at han skulle seljast, både han og kona hans og borna og alt han eigde, så gjelda kunne betalast. 26 Men slaven fall på kne for han og

bad: 'Ver tolmodig med meg, så skal eg betala deg alt saman.' 27 Herren fekk inderleg medkjensle med han, sleppte han fri og ettergav han skulda.

28 Då slaven kom ut, møtte han ein medslave som skulda han hundre denarar. Han greip medslaven, tok strupetak på han og sa: 'Betalt det du skuldar!' 29 Medslaven fall ned for han og bad: 'Ver tolmodig med meg, så skal eg betala deg.' 30 Men han ville ikkje. Han gjekk av stad og sette medslaven sin i fengsel; der skulle han sitja til han hadde betalt skulda.

31 Då dei andre slavane såg det som hende, vart dei svært sorgfulle. Dei gjekk til herren sin og fortalde han alt som var hendt. 32 Då kalla herren slaven til seg att og sa til han: 'Du vonde slave! Heile skulda ettergav eg deg fordi du bad meg om det. 33 Skulle ikkje du òg ha vist miskunn mot medslaven din, slik eg viste miskunn mot deg?' 34 Og herren vart sint og overgav slaven til fangevaktarar som skulle mishandla han til han hadde betalt heile skulda.

35 Slik skal Far min i himmelen gjera med kvar ein av dykk som ikkje av hjartet tilgjev bror sin.»

Rom 6,16–22

I dette avsnittet i Bibelen 2011 ble *doulos* ikke oversatt konsistent. Når ordet beskrev relasjonen til Gud, ble det oversatt med «tjener». På den måten ble kontrasten mellom hvem som har herredømme i livet, synden eller Gud, mindre tydelig. Nå er kontrasten like klar på norsk som på gresk.

16 Vet dere ikke at når dere går i tjeneste hos noen og adlyder ham, da blir dere hans slaver? Dere blir enten slaver under synden, og det fører til død, eller slaver under lydigheten, og det fører til rettferdighet. 17 Men Gud være takk! Dere som før var syndens slaver, er nå av hjertet blitt lydige mot den lære som dere ble overgitt til. 18 Dere ble satt fri fra synden og er blitt slaver for det som er rett 19 – jeg snakker på menneskelig vis, fordi kjøttet deres er svakt. Før gjorde dere lemmene deres til slaver for urenhet og urett, og det førte bare til mer urett. Men nå skal dere gjøre lemmene til slaver for det som er rett, så dere kan bli hellige. 20 Den gang dere var slaver under synden, var dere fri fra det som er rett. 21 Hva slags frukt høstet dere da? Slikt som dere nå skammer dere over, for det fører til død. 22 Men nå er dere frigjort fra synden og er blitt slaver for Gud, og frukten er helliggjørelse, og det fører til evig liv.

16 Veit de ikkje at når de byr dykk fram som slavar for nokon og lyder han, då er de verkeleg slavar under den som rår over dykk? De blir anten slavar under synda, og det fører til død, eller under lydningen, og det fører til rettferd. 17 Men Gud vere takk! De som før var slavar under synda, har no av hjartet vorte lydige mot den læra som de vart overgjevne til. 18 De vart sette fri frå synda og er slavar for rettferda 19 – eg talar på menneskeleg vis, fordi kjøttet dykkar er veikt. Før gjorde de lemene dykkar til slavar for det ureine og det urette, og det førte berre til urett.

Men no skal de gjera lemene dykkar til slavar for rettferda, så de kan bli heilage. 20 Medan de var slavar under synda, var de frie frå det som er rett. 21 Kva slags frukter hausta de av det? Slike som de no skammar dykk over, for dei fører til døden. 22 Men no er de frigjorde frå synda og har vorte slavar for Gud, og frukta er eit liv i helging, og det fører til evig liv.

«Tjener» / «tjenestekvinne» som oversettelse av gr. *doulos* / *doulē* er likevel beholdt i en del NT-tekster som henspiller på tjener-motivet i GT, for eksempel i Lukas-hymnene, brevingressene og Johannes' åpenbaring, der den språklige og motiviske forbindelsen med Moses, David og profetene som «Herrens tjenere» er tydelig.

Luk 1,48

For han har sett til sin tjenestekvinne (gr. *doulē*) i hennes fattigdom.

For han har sett til si tenestekvinne (gr. *doulē*) i hennar fattigdom.

Luk 2,29

«Herre, nå lar du din tjener (gr. *doulos*) fare herfra i fred, slik som du har lovet.

Herre, no lèt du tenaren din (gr. *doulos*) fara herifrå i fred, slik som du har lova.

Rom 1,1–2

1 Paulus, Kristi Jesu tjener (gr. *doulos*), hilser dere, jeg som er kalt til apostel og utvalgt til å forkynne Guds evangelium, 2 det som Gud på forhånd har gitt løfte om gjennom sine profeter i hellige skrifter.

1 Paulus, Kristi Jesu tenar (gr. *doulos*), helsar dykk, eg som er kalla til apostel og utvald til å forkynna Guds evangelium, 2 det som Gud på førehand hadde lova gjennom profetane sine i heilage skrifter.

Åp 10,7; jf. 2 Kong 9,7

Men når den sjuende engelen lar sin basun lyde, i de dager skal Guds mysterium være fullført, slik han kunngjorde for sine tjenere (gr. *doulos*) profetene.

Men når den sjuande engelen lèt basunen lyda, i dei dagane skal Guds mysterium vera fullført, slik han kunngjorde for tenarane sine (gr. *doulos*), profetane.

Åp 15,3; jf. 2 Mos 14,31

og synger den lovsangen som Guds tjener (gr. doulos) Moses sang, den som også er sangen for Lammet: Store og underfulle er dine gjerninger, Herre Gud, du Allmektige. Rettferdige og sanne er dine veier, du konge over folkeslagene.

og syng den lovsongen som Guds tenar Moses song, den som òg er songen for Lammet: Store og underfulle er dine gjerningar, Herre Gud, du Allmektige. Rettferdige og sanne er dine vegar, du konge over folkeslaga.

Åp 22,3

Det skal ikke lenger finnes noen forbannelse. Guds og Lammets trone skal være i byen, og hans tjenere (gr. doulos) skal tjene ham.

Det skal ikkje lenger finnast noka forbanning. Trona åt Gud og Lammet skal vera i byen, og tenarane (gr. doulos) hans skal tena han.

Åp 22,6

Engelen sa til meg: «Disse ordene er troverdige og sanne. Herren, den Gud som gir profetene sin Ånd, har sendt sin engel for å vise sine tjenere det som snart skal skje.

Og engelen sa til meg: «Desse orda er truverdige og sanne. Herren, den Gud som gjev profetane sin Ande, har sendt sin engel for å syna tenarane (gr. doulos) sine det som snart skal henda.

Ordet blir «kjøtt»

Joh 1,14

14 Og Ordet ble kjøtt
og tok bolig iblant oss,
og vi så hans herlighet,
en herlighet som den enbårne
har fra sin Far,
full av nåde og sannhet.

14 Og Ordet vart kjøtt
og tok bustad mellom oss.
Og vi såg hans herlegdom,

ein herlegdom som den einborne
har frå Far sin,
full av nåde og sanning.

Under revisjonen av Bibel 2011 har spørsmålet om oversettelsen av gr. sarx vært oppe til ny vurdering. Bruken av metaforen i Bibel 2024 er blitt enda skarpere, enda modigere: kjøttet og Ånden er blitt enda klarere motsetninger. I Rom 8,3 har Bibel 2011:

«Det som var umulig for loven, siden den sto maktesløs fordi vi er av kjøtt og blod, det gjorde Gud. Han sendte sin egen Sønn som syndoffer, i samme slags kjøtt og blod som syndige mennesker har, og holdt dom over synden i oss.»

I Bibel 2024 heter det:

«Det som var umulig for loven, siden den sto maktesløs på grunn av kjøttet, det gjorde Gud. Han sendte sin egen Sønn – i samme skikkelse som syndig kjøtt og på grunn av synden – og holdt dom over synden i kjøttet.»

Metaforene i bibelspråket har et rikere innhold enn alle enkeltforklaringer av dem. Vi har derfor fortsatt arbeidet med å hente fram og tydeliggjøre de språklige bildene i kildeteksten. Termen gr. sarx kan vise til kjøttet som kler knoklene på mennesker og dyr, men har også en videre betydning enn «kjøtt» har på norsk. Det kan vise til kroppen og stå synonymt med gr. sōma (1 Kor 6,16; både gr. sarx og gr. sōma oversettes her med «kropp»). Det kan også vise til mennesket som art («alt kjøtt») eller til mennesker og dyr (hebr. kol basar, «alt kjøtt», tilsvarer gr. pasan sarka; 1 Mos 6,17).

Selv om gr. sarx og gr. sōma står parallelt i en del NT-tekster, er det også en nyanseforskjell mellom dem. Ordet gr. sarx understreker den materielle dimensjonen ved mennesket, mens gr. sōma i større grad understreker den relasjonelle siden ved mennesket. Gr. sōma brukes også som metafor for samfunnskroppen eller andre fellesskap i antikken. Hos Paulus får gr. sarx en ny betydning når det brukes som metafor for kroppen som sete for det destruktive og selvopptatte begjæret. Bibel 2024 gjenskaper den retoriske strukturen i Paulus' tekst på en mer presis måte på bokmål enn teksten i 2011 gjorde. Der nynorsk bare hadde «kjøtt», hadde bokmål en del steder «kjøtt og blod», også der gr. sarx brukes som en negativ metafor. Men da sier Paulus plutselig: «For jeg vet at i meg, det vil si i mitt kjøtt og blod, bor det ikke noe godt» (Rom 7,18). Hva betyr denne norske setningen? Viser den til kroppen, eller til familien, eller hva? Her får nå bokmål-teksten «kjøtt» alene, som i nynorsk-teksten.

Men i og med denne skjerpingen av metaforen har det åpnet seg et nytt spørsmål. Hvordan er forholdet mellom gr. *sarx* hos Paulus og hos Johannes å forstå? Når forfatteren av Johannes-evangeliet skal bringe to sentrale personer inn på scenen i første kapittel, gir han dem to forskjellige stikkord. Døperen Johannes blir betegnet med gr. *anthrōpos*, «menneske»: egenetō *anthrōpos*, «Et menneske sto fram». Ordet som var hos Gud og som var Gud, blir betegnet med gr. *sarx*. I Bibel 2011 ble Ordet «menneske» som Johannes. Men det greske ordet *sarx* betyr noe mer konkret og fysisk.

Forutsetningen for de rystende og provoserende ordene i Joh 6,54 om å «tygge» (gr. *trogein*) Menneskesønnens kjøtt (gr. *sarx*) og drikke blodet hans (gr. *haima*), er nettopp at Ordet er blitt *sarx*. Menneske? Ja, men mer, menneske som kropp, menneske av kjøtt og blod, rett og slett menneske som «kjøtt». Og da blir sammenhengen mellom måten Paulus og Johannes bruker dette motivet på, plutselig tydelig. Inkarnasjonen, det at Guds Ord kommer i kjøtt, kler seg i kjøtt, blir kjøtt, er forutsetningen for oppgjøret med synden «i kjøttet» (Rom 8,3). Derfor er det i Bibel 2024 blitt ny ordlyd også i Joh 1,14: «Ordet ble kjøtt og tok bolig iblant oss». Og tilsvarende i 2 Tim 3,16: «Samstemt bekjenner vi at gudsfryktens mysterium er stort. Han ble åpenbart i kjøtt, rettferdiggjort i Ånd, sett av engler, forkynt for folkeslag, trodd i verden, tatt opp i herlighet.»

Gir utsagnet «Ordet ble kjøtt» mening? I det tradisjonelle bibelspråket, som bl.a. har fått nedslag i salmetekster, er «kjød» etablert som tradisjons-ord. «Ordet ble kjød og bor i dag iblant oss,» heter det i salmen «Å kom nå med lovsang». Språklig sett er «kjød» foreldet. Løsrevet fra sin bibelske kontekst har det fått en innsnevret og ofte seksualisert betydning. «Kjøtt» er en fornorskning av begrepet og slik sett en re-etablering av metaforen. For mennesker som ikke er vant med å høre bibeltekstene, vil uttrykket «Ordet ble kjøtt» kanskje lugge litt og vekke spørsmål. Men også på gresk er setningen spenningsfylt. Den bryter med andre religiøse og kulturelle strømninger i antikken der kroppens fysiske side ble sett på som noe mindreverdige, noe man skulle fri seg fra, slik at menneskets ånd kunne forene seg med guddommen i det evige. Dette tankegodset vinner nytt terreng i vår egen tid gjennom nyreligiøse bevegelser og strømninger. Derfor er det på sin plass å understreke at når Gud blir menneske i Kristus, skjer det fysisk og konkret, «i kjøttet».

Noen bibelforskere har påpekt at Bibel 2011 ikke er konkordant når de oversetter gr. *sarx* med «kropp» i nattverdteksten i Joh 6. Nå er teksten blitt mer konkordant og enda sterkere når det heter «den som spiser mitt kjøtt og drikker mitt blod, har evig liv» (Joh 6,54). I synoptikernes nattverdtekster er det derimot gr. *sōma* som brukes. At metaforikken skjerpes i Johannes 6, betyr altså ikke at man trenger å endre nattverdens innstiftelsesord, som bygger på de synoptiske evangeliene og 1. Korinterbrev 11. Men det gjør inkarnasjonen fysisk nær i nattverdteksten i Johannes-evangeliet.

Joh 6,52–57

52 Nå ble det en strid mellom jødene, og de sa: «Hvordan kan han gi oss sitt kjøtt å spise?» 53 Jesus sa da til dem: «Sannelig, sannelig, jeg sier dere: Hvis dere ikke spiser Menneskesønnens kjøtt og drikker hans blod, har dere ikke livet i dere. 54 Men den som spiser mitt kjøtt og drikker mitt blod, har evig liv, og jeg skal reise ham opp på den siste dag. 55 For mitt kjøtt er sann mat, og mitt blod er sann drikk. 56 Den som spiser mitt kjøtt og drikker mitt blod, blir i meg og jeg i ham. 57 Slik den levende Far har sendt meg og jeg lever ved ham, slik skal også den som spiser meg, leve ved meg.

52 No vart det strid mellom jødane, og dei sa: «Korleis kan han gje oss kjøtet sitt å eta?» 53 Jesus sa til dei: «Sanneleg, sanneleg, eg seier dykk: Dersom de ikkje et kjøtet til Menneskesonen og drikk blodet hans, har de ikkje livet i dykk. 54 Den som et mitt kjøtt og drikk mitt blod, har evig liv, og eg skal reisa han opp på den siste dagen. 55 For kjøtet mitt er sann mat, og blodet mitt er sann drikk. 56 Den som et mitt kjøtt og drikk mitt blod, blir verande i meg og eg i han. 57 Slik den levande Far har sendt meg og eg har liv ved han, slik skal òg den som et meg, ha liv ved meg.

Et mer kroppsnært språk – «evnukk»

Apg 8,27.36

27 Filip gjorde seg i stand og dro av sted. Han fikk se en etiopisk mann som var evnukk og embetsmann hos Kandake, dronningen av Etiopia.

36 Mens de kjørte langs veien, kom de til et sted hvor det var vann, og evnukken sa: «Se, her er vann. Hva er til hinder for at jeg blir døpt?»

27 Filip gjorde seg ferdig og tok ut. Då fekk han sjå ein etiopisk mann som var evnukk og embetsmann hos Kandake, dronninga i Etiopia.

36 Medan dei køyrde frametter vegen, kom dei til ein stad der det var vatn, og evnukken sa: «Sjå, her er vatn. Kva er til hinder for at eg blir døypt?»

Det var vanlig praksis i antikkens hoff å bruke evnukker, kastrerte menn, i ulike funksjoner. Noen kunne være voktere av fyrstens koner i et harem (Ester 1,10), andre kunne være voktere av dronningens skattkammer (Apg 8,27). I begge tilfeller var ødeleggelsen av det mannlige kjønnsorganet gjort for å hindre at hoff-funksjonæren skulle bruke posisjonen til vinning for seg selv eller for sin familie. I loven fra Moses (5 Mos 23,1) ble slike personer utestengt fra forsamlingen og tempelet, men Jesaja tegner bildet av en framtid der alle, også menn med ødelagte kjønnsorgan, skulle inkluderes i Herrens forsamling (Jes 56,3–5). I Apg 8 fortelles om en etiopisk evnukk som leser fra Jesaja-boka mens han sitter i vognen på vei hjem fra Jerusalem. I Bibel 2011 betegnes han som «hoffmann», men på gresk brukes ordet eunouchos. I Bibel 2024

oversettes det med «evnukk». På den måten får hoffmannens spørsmål til Filip en annen aktualitet: «Er det noe til hinder for at jeg kan bli døpt?» (Apg 8,36). Når Filip døper evnukken, er det samtidig en radikal forkynnelse av den inkluderende kraften i «evangeliet om Jesus» (v. 35).

Fra «hedninger» til «folkeslag»

Matt 4,15; jf. Jes 9,1:

15 Sebulons land og Naftalis land, ved veien til havet, bortenfor Jordan, folkeslagenes Galilea,

15 Sebulons og Naftalis land, ved vegen til havet, bortanfor Jordan, Galilea der folkeslaga bur,

Flere bibelforskere har foreslått å oversette gr. ethnos med «folkeslag» i den reviderte teksten, og ikke «hedninger», som Bibel 2011 og tidligere oversettelser. Det gr. ordet oversettes i Bibel 2011 både med «hedninger» og med «folkeslag». «Hedninger» er et norsk ord, farget av norrøn kultur. I bibel 2011 ble ordet brukt forsøksvis der termen har en negativ klang. Men det er ikke alltid lett å fastslå entydig hvilke assosiasjoner ordet har i ulike tekster. Ved å bruke «folkeslag» konsistent i Bibel 2024 viser vi hvor forskjellig et ord kan preges ut fra sammenhengen i de antikke kildetekstene, og det blir mer opp til lytteren å sanse de språklige nyansene der ordet forekommer. Alle «hed»-ordene («hedning», «hedensk», «hedenskap») er nå ute av Bibel 2024, både i løpende tekst, fotnoter og oppslagsdel. I oppslagsdelen brukes både «folkeslag» og «ikke-jøder».

Bruken av «jøde» i Johannes-evangeliet

Joh 1,19

Dette er vitneutsagnet fra Johannes da de jødiske lederne sendte noen prester og levitter 'til ham¹ fra Jerusalem for å spørre: «Hvem er du?»

Dette var vitneutsegna til Johannes då leiarane for jødane sende prestar og levittar 'til han¹ frå Jerusalem for å spørja: «Kven er du?»

Joh 20,19

Det var om kvelden samme dag, den første dagen i uken. Av frykt for de jødiske lederne hadde disiplene stengt dørene der de var samlet. Da kom Jesus; han sto midt iblant dem og sa: «Fred være med dere!»

Det var om kvelden same dagen, den første dagen i veka. Læresveinane var samla og hadde stengt dørene, for dei var redde leiarane for jødane. Då kom Jesus; han stod midt imellom dei og sa: «Fred vere med dykk!»

Selv om målet har vært å oversette den greske teksten mest mulig konkordant, finnes det nødvendige unntak. Et av dem er oversettelsen av gr. hoi ioudaioi, «jødene», i Johannes-evangeliet. I dette evangeliet har «jødene» fått et ganske gjennomgående negativt preg. Ut fra sammenhengen ser vi at det ikke handler om det jødiske folket generelt, men om enkelte grupper, særlig de jødiske lederne som konspirerer for å ta livet av Jesus. I overleveringshistorien har denne negative omtalen av «jødene» generelt blitt misbrukt for å begrunne antisemittiske holdninger. Det er derfor nødvendig å gjøre språklig eksplisitt det som ligger implisitt i den greske teksten. Ved nærmere ettertanke er dette ganske logisk. Disiplene og Jesus selv var jo også jøder, og de inkluderes ikke i denne negative bruken av termen.

Fra «Skriften» til «skriftene»

2 Tim 3,15-16

15 Helt fra du var et lite barn, har du kjent de hellige skriftene, de som kan gi deg visdom til frelse ved troen på Kristus Jesus. 16 Hvert skrift er innblåst av Gud og nyttig til opplæring, tilrettevisning, veiledning og oppdragelse i rettferd,

15 Og heilt frå du var eit lite barn, har du kjent dei heilage skriftene, som kan gje deg visdom til frelse ved trua på Kristus Jesus. 16 Kvart skrift er innanda av Gud og til nytte i opplæring, formaning, rettleiing og oppseding i rettferd,

Det gr. ordet *grafē* kan bety både tekstord, tekst og bok. Hvordan skal det oversettes i ulike sammenhenger? Når det betegner en konkret tekst som siteres, er det naturlig å oversette med «skriftord». Når det betegner en konkret bok, kan det oversettes med «skrift». Når henvisningen ikke kan bestemmes nærmere, er «skriftene» et naturlig oversettelsesvalg. Da det nye testamentet ble til, var den jødiske kanon under dannelses. Den hadde langt på vei tatt form, men var ikke helt avgrenset. Konturene av den jødiske kanon Tanakh (Torah, Nevi'im, Kethuvim – Loven, profetene og skriftene) var der allerede på 200-tallet før Jesu fødsel. Det ser vi av forordet til Siraks bok, der forfatteren skriver: «Min farfar Jesus viet sitt liv til studiet av loven, profetene og de øvrige skriftene fra fedrene.» Sirak dateres til ca. 132 f.Kr. At jødernes kanon likevel ikke var helt ferdig formet, ser vi når vi sammenligner den hebraiske kanon som masoretene ferdigstilte i det andre århundret med den greske oversettelsen Septuaginta, som ble påbegynt ca. 300 f.Kr. og fullført omkring 100 e.Kr. Masoret-teksten har 39 bøker, om vi regner tolvprofetboken som tolv separate verk, Septuaginta har 47. Vi vet i dag at Siraks bok sannsynligvis er oversatt fra en hebraisk original, for det er funnet flere hebraiske versjoner av teksten murt inn i et vegg-kammer (*genizaen*) i en synagoge i Kairo. Denne teksten er likevel ikke tatt inn i masoretenes kanon.

I evangeliet etter Lukas henvises det to steder til jødernes hellige tekster, men det brukes litt ulike betegnelser. I Luk 24,27 tolker Jesus skriftene for sine medvandrere på veien til Emmaus: «Og han begynte å utlegge for dem det som står om ham i alle skriftene, helt fra Moses av og hos alle profetene.» I Luk 22,44–45 heter også det at Jesus utla «skriftene» for disiplene, og denne gangen presiseres de annerledes med «Moseloven», «profetene» og «Salmene». Derfor er uttrykket «Skriften» i absolutt forstand, slik senere jødedom eller kristendom definerer ordet, anakronistisk i de fleste NT-tekster, hvor det enten vises til konkrete tekster eller «skriftord», eller til en samling skrifter som ennå ikke er konkret avgrenset. Dette er det tatt hensyn til i Bibel 2024, slik at begrepet «Skriften» som absolutt term er erstattet av «skriftordet» eller «skriftene». GT var ikke samlet da NT ble skrevet, det skjedde først etter at tempelet ble ødelagt i år 70, samtidig som den kristne kanondannelsen hadde startet. I nyere forskning hevder noen at den kristne kanondannelsen kan ha vært en pådriver for samlingen av Tanakh. I alle fall, både jødernes Tanakh (Torah, Nevi'im, Kethuvim – loven, profetene og skriftene) og de kristnes Bibel finner form først i det andre århundret e.Kr.

Men om «Skriften» endres til «skriftene» – forsvinner da «Skriften» som etablert begrep? Nei. Det er fortsatt klart at forfatterne av bøkene i NT forholdt seg til en samling med skrifter som de regnet som hellige (jf. Rom 1,2). Men avgrensningen av den skriftsamlingen hver enkelt forfatter viser til, er ikke mulig å fastslå eksakt. Med denne kunnskapen for øye, kunne kanskje «Skriften» vært brukt fortsatt, som en ubestemt betegnelse. Men for en leser uten bakgrunnskunnskap kan ordet lett leses som en henvisning til de kristnes bibel. Når vi bruker «skriftene» som oversettelse, kommer vi ikke bare nærmere antikkens situasjon når det gjelder hellige tekster, vi kommer også tilbake til vår egen tid med et mer nyansert bilde av hva hellig tekst er og betyr i ulike sammenhenger.

For i de ulike kristne kirkene er det fortsatt forskjell på hva «Skriften» viser til. I reformerte kirkesamfunn brukes en Bibel med 66 skrifter, basert på jødernes hebraiske Tanakh og den greske NT-teksten. Den katolske kirkes kanon inneholder 73 bøker, Det gamle testamentet har i tillegg sju «deuterokanoniske» bøker som er oversatt fra gresk og finnes i Septuaginta. Den inneholder også utvidede versjoner av Daniel og Ester, basert på Septuaginta-teksten. Den ortodokse kirkes bibel er i sin helhet basert på gresk bibeltekst. Deres GT er Septuaginta. Den koptiske kirke har en enda mer omfattende kanon, med 81 bøker i alt, blant annet en rekke bøker som er tidlige oversettelser fra hebraisk til geez. Den etiopiske kirkes kanon har i alt 84 bøker. Det gr. uttrykket *pasa grafē* i 2 Tim 3,16 kan oversettes på to måter: «hele Skriften», eller «hvert skrift». Begge deler er mulige oversettelser, men «hvert skrift» tillater en mer åpen lesning, som både er mer i tråd med den mangfoldige historikken bak jødiske og kristne

kanondannelser og mer i tråd med de ulike avgrensningene av «Skriften» i vår tids kirkesamfunn.

Overgripende problemstillinger GT/NT

Inkluderende språk

Matt 5,22

22 Men jeg sier dere: Den som blir sint på sin bror eller søster, skal være skyldig for domstolen, og den som sier til sin bror eller søster: 'Din idiot!' skal være skyldig for Det høye råd, og den som sier: 'Din ugudelige narr!' skal være skyldig til helvetes ild.

22 Men eg seier dykk: Den som blir sint på bror sin eller syster si, skal vera skuldig for domstolen, og den som seier til ein bror eller ei syster: 'Din tosk!' skal vera skuldig for Det høge rådet, og den som seier: 'Din gudlause narr!' er skuldig til helvetes eld.

Et av hovedprinsippene i arbeidet med Bibel 2011 var å ta vare på kjønnsinkluderende terminologi i kildeteksten. Derfor ble flertallsformen av gr. adelfos, «bror», oversatt med «søsken» der det er klart ut fra sammenhengen at begge kjønn er inkludert. Men Bibel 2024 er i enda større grad blitt kjønnsinkluderende der kildeteksten er kjønnsinkluderende. I en god del tekster fungerer også entallsordet «bror» inkluderende, for eksempel i Bergprekenen (Matt 5–7). Der brukes nå «bror og søster» en del steder når det er åpenbart at ordet brukes inkluderende i gresk tekst, som i Matt 5,22. Men fortsatt står «bror» som et inkluderende eksempel i en del tekster.

Å velsigne Gud

1 Pet 1,3

3 Velsignet er Gud, vår Herre Jesu Kristi Far, han som i sin rike miskunn har født oss på ny til et levende håp ved Jesu Kristi oppstandelse fra de døde

3 Velsigna er Gud, vår Herre Jesu Kristi Far, han som i si store miskunn har fødd oss på nytt til ei levande von ved Jesu Kristi oppstode frå dei døde!

Filosofen Paul Ricoeur sier at den som oversetter, ikke bare gjenskaper en tekst på et annet språk, han gjenskaper også det språket han oversetter til. Det er vel kjent fra bibeloversettelsens historie at måten de bibelske kildetekstene ordlegger seg på, kan ha sterk innvirkning på hvordan språket i en oversettelse blir. Alle levende språk er i konstant endring, og påvirkningene kommer fra mange steder. I en bibeloversettelse kommer påvirkningene både fra språket og fremstillingsmåten i de antikke kildetekstene og fra den alminnelige bruken av målspråket når oversettelsen skjer.

Erfaringen viser likevel at språket i en bibeloversettelse har en forbausende evne til å påvirke den alminnelige språkbruken. Fra lingvistikken vet vi at alle ord får sin betydning ut fra sammenhengen de står i. Derfor kan ord også skifte betydning, og det kan skje raskt. Dette vet vi også fra den allmenne språkutviklingen på norsk og andre språk.

Den overordnede målsettingen for arbeidet med Bibel 2011 var å komme «nærmere kildetekstene og nærmere det norske språket». Vi ønsket å hente inn igjen noen av de språklige bildene som ble borte i oversettelsen av 1978. Vi ønsket også at den nye bibelteksten i sterkere grad enn sist skulle gjenspeile de litterære konstruksjonene vi finner i de antikke kildetekstene. Dette gjelder blant annet den doble bruken av kildespråkernes ord for «velsigne»: I noen sammenhenger betegner det Guds formidling av sin velsignelse, i andre sammenhenger betegner det menneskers speiling av denne velsignelsen. I Bibel 2011 ble denne måten å bruke «velsigne» på, likevel ikke helt gjennomført.

Det er vel kjent at både på hebraisk og gresk brukes ett og samme ord både for lovprise og velsigne. For å forstå bakgrunnen for denne begrepsbruken, må vi gå tilbake til ordenes funksjon i kildespråkene. Den viktigste funksjonen begrepene har der, er å gi uttrykk for en relasjon mellom parter. I noen sammenhenger brukes ordet også eufemistisk, som erstatning for «forbanne».² Søkelyset på relasjon i stedet for innhold åpner for et vidt spekter av leksikalsk betydning, som også gjør at ordet kan oversettes på ulike måter. Det som i alle fall formidles gjennom en vanlige bruken av ordet, er det gode forholdet mellom partene. Ordet kan brukes for å takke et annet menneske (1 Sam 23,21; 2 Sam 14,22; Job 29,11–13). Takken er basert på noe den andre har gjort og på relasjonen som er etablert gjennom dette. Også Gud kan være objektet for takken eller lovprisningen (Sal 34,2; 115,17–18, 145,1–2).

I arbeidet med Bibel 2024 har vi ønsket å synliggjøre begrepsbruken i kildetekstene enda tydeligere enn i Bibel 2011. På norsk innebærer dette en betydningsforskyvning av ordet i noen flere sammenhenger. Når ord som betegner det å velsigne brukes om menneskers henvendelse til Gud, framgår det ut fra sammenhengen i Bibelens kildetekster at mennesket ikke dermed er identisk med eller overstråler Gud. I disse sammenhengene står ordet ofte sammen med og synonymt med andre ord som betegner «takke» eller «prise». Nå er det også blitt slik i den norske bibelteksten. Det vil ikke si at bruken av «velsigne» i menneskers forhold til Gud er en nyskapning på norsk. Bibel 2011 var nemlig ikke første oversettelse der denne doble

² Kent Harold Richards, "Bless/Blessing," in *The Anchor Yale Bible Dictionary*, ed. David Noel Freedman (New York: Doubleday, 1992), 754.

betydningen av «velsigne» ble brukt. I Bibelselskapets oversettelse av Det gamle testaments deuterokanoniske bøker fra 1988, «Apokryfene», finner vi følgende utsagn i Tobit 13,18: «Jerusalems porter skal juble av fryd og alle dens boliger stemme i: 'Halleluja! Lovet være Israels Gud!' De som han har velsignet, skal evig velsigne hans hellige navn.»

I og med at den nye bibelteksten nå har funnet vei inn i Den norske kirkes liturgi, vil den nye bruken av «velsigne» falle inn som en naturlig del av det nye bibelspråket. Når det skjer i rammen av en gudstjeneste, vil også denne rammen være med og understreke både nærheten og avstanden mellom Gud og mennesker i de ulike brukene av ordet «velsigne».

Fra «soningssted» til «soningslokk»

Bibel 2011

2 Mos 25,16-17

I kisten skal du legge vitnesbyrdet som jeg skal gi deg. 17 Du skal lage et soningssted av rent gull, to og en halv alen langt og en og en halv alen bredt.

Rom 3,25

Ham har Gud stilt synlig fram for at han ved sitt blod skulle være soningsstedet for dem som tror. Slik viste Gud sin rettferdighet. For han hadde tidligere i tålmodighet holdt tilbake straffen for de synder som var begått.

Bibel 2024

2 Mos 25,16-17

I kisten skal du legge vitnesbyrdet som jeg skal gi deg. 17 Du skal lage et soningslokk av rent gull, to og en halv alen langt og en og en halv alen bredt.

Rom 3,25

For dem som tror, har Gud stilt ham fram som soningslokk ved hans eget blod. Slik viste Gud at han var rettferdig da han bar over med de syndene som tidligere var begått.

Et av de store stridsspørsmålene da den nye bibeloversettelsen ble lansert i 1978, var oversettelsen av gr. hilastērion i Rom 3,25. Dette ordet ble av Martin Luther oversatt med «Gnadenstuhl» i hans 1522-oversettelse av NT. Derfra kom ordet «nådestol» inn i bibelspråket og ble der – helt fram til 1978-oversettelsen. Der ble ordet erstattet av «sonoffer». Dette var saklig sett ikke helt treffende. Det gr. ordet hilastērion viser til lokket på paktkisten i tempelet og oversetter i Septuaginta det hebr. ordet kapporet (2 Mos 25,17). Verbet hebr. kafar betyr å «dekke», men det kan også bety «sone». Det er også dette ordet som ligger til grunn for hebr. jom

kippur, «den store forsoningsdagen». Da gikk øverstepresten inn i det aller helligste og sprenget blod fra offerlammet på lokket over paktkisten (3 Mos 16,15–16). På denne måten gjorde han soning for folkets synder.

I Rom 3,25 sammenligner Paulus Kristus med dette lokket og bruker begrepet som en metafor for den blodige Kristus på korset. I Bibel 2011 ble ordet «soningssted» brukt som oversettelse av gr. hilastērion. Det er heller ikke helt treffende, for det blir ikke klart hvilken gjenstand ordet faktisk refererer til. I Bibel 2024 brukes «soningslokk» både som oversettelse av hebr. kapporet og gr. hilastērion. Isolert sett kan det høres uforståelig ut at Gud har stilt Kristus fram som «soningslokk». Men den begrepsmessige sammenhengen med det tilsvarende ordet i GT gjør metaforen klar fordi referansene til GT-teksten blir entydige. Det handler om en gjenstand som har en konkret funksjon. Sammenhengen mellom det som skjer med soningslokket på «den store forsoningsdagen» og det som skjer med Jesus på korset blir tydelig. Det gir en god anledning til å ta med tilhørerne på en spennende motivreise fra Golgata til den gammeltestamentlige telthelligdommen og tilbake til kirkens rom og innstiftelsen av nattverdmåltidet.

Konklusjon

I Bibel 2024 er de samme prinsippene som i Bibel 2011 brukt, bare på en enda mer gjennomført og kanskje dristigere måte. Derfor er Bibel 2024 etter Bibelselskapets mening blitt en enda bedre oversettelse. Det er Bibelselskapets håp at bibellesere vil ta imot utfordringen fra denne reviderte oversettelsen og de endringene som har skjedd der, også de som har ført til motstand og debatt. I de mest krevende motivene og tekstene ligger ofte de viktigste bibelske poengene skjult. La ikke det skremme noen fra å ta disse tekstene med inn i trosopplæring, forkynnelse, veiledning og kristen praksis, men i stedet motivere til en dypere og mer intens samtale med de bibelske tekstene om hva det betyr å være et menneske, skapt i Guds bilde og oppreist til nytt liv i Kristus. La disse tekstene føre oss alle mer åpent og mer ærlig inn i møtet med livet og med Gud – og la dem gi oss mot til å leve og mot til å tro.

Bibeloversettelse er å skape en tekst på et annet språk som kan representere bibelteksten på originalspråket. Forutsetningen for å kunne oversette på en forsvarlig måte, er å ha forstått hva kildeteksten sier. Et det mulig å gjengi den samme meningen i en bibeloversettelse som de første tilhørerne hørte da den greske teksten ble lest for dem? Det kan vi aldri svare helt eksakt på. For det første må tilhørerne til den greske teksten også ha hørt og tenkt forskjellige ting da teksten ble lest opp. For det andre vet vi ikke hva forfatterne i sitt eget indre ønsket å formidle med tekstene de skrev. Det vi har, er tekstene selv og kunnskapen om det miljøet de ble til i. Denne kunnskapen er det viktig at kirken holder i hevd gjennom å motivere til undervisning og studier i de bibelske kildetekstene.

Men selv om vi bare har tekstens overflate å forholde oss til, kan den både ut fra seg selv og ut fra annen bakgrunnsinformasjon vi kan hente inn, snakke til oss på en meningsfylt måte. «Toraen snakker menneskenes språk» sa rabbinerne. I klimakrisenes og kroppsfikseringenes tid er det viktigere enn noen gang at Bibelen snakker tydelig og sant, ikke minst om inkarnasjonen: at Gud gjennom Jesus Kristus er kommet nær oss i kjøttet, i det fysiske, i samme element som kroppen og hele verden er bygd opp av, for å forløse det fysiske inn i en ny skapning, en ny himmel og en ny jord. Det er et befriende og håpefullt mysterium.

Mysterium

Du steg inn i ordet
Sa det var om deg
Ga det kropp og ansikt
Gikk det som en vei
Bar det gjennom tiden
Fram til meg

Du er skjult i ordet
Snakker til meg der
Dine øyne ser meg
Skjønner hvem jeg er
Sier det jeg trenger
Kommer nær

Du går ut av ordet
Inn i det som skjer
Står der som en ukjent
I et blick som ber
I en kropp som lider
En jeg ser

Gåte skjult i gåte
Er du i ditt ord
Kommet gjennom tiden
Nær meg som en bror
Hemmelig til stede
På min jord